

Кераміка з поселення Андріївка: сучасний підхід до збереження археологічного матеріалу

Дяченко Анастасія

Науковий співробітник сектору давньої історії науково-дослідного відділу найдавнішої та середньовічної історії України Національного музею історії України, вул. Володимирська, 2, Київ, 02000, Україна, e-mail: diachenkonastia2000@gmail.com, ORCID: 0009-0003-2449-0286.

Вивчення пам'яток Кукутень-Трипільського культурного комплексу (КТКК) залишається одним з пріоритетних напрямів сучасної археології України. Проте чимало матеріалу так і залишається неопрацьованим. Саме тому останнім часом дослідники все більше звертають увагу на колекції, які знаходяться в музеях і фондах.

Основний акцент ставиться на дослідження особливостей керамічного виробництва пам'яток володимирівської групи КТКК. Для кращого розуміння було опрацьовано колекцію керамічних виробів з поселення Андріївка, яке належить до зазначеної локальної групи. Крім того, деякі з артефактів були оцифровані, щоб надати до них доступ більшій аудиторії.

Ключові слова: Кукутень-Трипільський культурний комплекс, Середнє Побужжя, володимирівська група, Андріївка, керамічне виробництво, оцифрування музейних колекцій.

Пам'ятки Кукутень-Трипільського культурного комплексу (КТКК) становлять значний інтерес для дослідників, оскільки охоплюють значну територію і датуються 5400-2750 рр. до н.е., що є доволі великим проміжком часу. Для зручності всі пам'ятки трипільської культури умовно поділено на локальні групи, які виділяються за подібністю знайденого на них матеріалу. Це пов'язано з тим, що вплив сусідніх культур на території, де проживали трипільці не був однаковим. Такі явища як міграції та асиміляції також відіграли свою роль у формуванні різних груп населення.

Для пам'яток трипільської культури характерним є наявність великої кількості керамічного матеріалу. Саме він дає найбільше інформації про відмінності окремих груп пам'яток. За такими ознаками керамічних виробів як розмір, форма, колір, розпис та статистичним аналізом цих властивостей, виділяють локальні групи. Виготовлення посуду тісно пов'язане з традиціями та новаціями у певних людських суспільств. Зміна у виготовленні керамічних та інших виробів дає змогу простежити розвиток окремо взятої культури чи локальної групи. Трипільознавці на основі аналізу керамічного матеріалу розробили класифікаційні схеми, за допомогою яких і виділяють різні групи пам'яток (Пассек 1949; Мовша 1972; Рижов 1999; Овчинников 2014).

Володимирівська група пам'яток КТКК, займає порівняно невелику територію у Середньому Побужжі, а кількість поселень імовірно не перевищує десяти-п'ятнадцяти. Самі поселення займають доволі значну площу та мають вигляд концентричних кіл, що характерне для всіх поселень трипільської культури (Рижов 2007). До володимирівської групи, окрім самої епонімної пам'ятки, дослідники відносять також поселення Федорівка, Андріївка, Полонисте, Перегонівка, Маслове та ін. (Рижов 2015; рис. 1).

Тривалий час поселення Володимирівка вважалось найбільшим з-поміж інших пам'яток

КТКК, тому його дослідження становило значний інтерес для трипільознавців. Пізніше, коли було виявлено інші, більші за розміром пам'ятки, такі як Майданецьке, Доброводи, Тальянки та інші, площа яких сягала 400 га, то значення поселення Володимирівки набуло іншого змісту. Наразі володимирівські пам'ятки розглядаються як перехідний етап до небелівської групи, яка своєю чергою лягла в основу томашівської (Рижов 1993).

Цікаво, що на Володимирівці, на відміну від інших пам'яток локальної групи, проводились доволі ґрунтовні роботи починаючи з 1925 року. В обстеженні та дослідженні пам'ятки брали участь такі науковці як М. Якимович, Б. Безвенгівський, С. Магура, В. Козловська, Т. Пассек та О. Якубенко, результати їх роботи дали чимало інформації про особливості населення та матеріальної культури зазначеної пам'ятки та групи в цілому (Пассек 1941; Пассек 1947; Якубенко 1990; Якубенко 1993; Якубенко, Відейко 2015). Переважна більшість матеріалу знайденого на поселенні зберігається у НМІУ (Національному музеї історії України).

На інших пам'ятках повноцінні стаціонарні дослідження не проводились, їх дослідження здійснювалось шляхом збору підйомного матеріалу та шурфування. Такий метод в основному застосовується для пошуку нових ще не виявлених пам'яток, перевірки відомостей щодо відомих пам'яток, їх обстеження, проведення картографування, дослідження особливостей ландшафту. Зазвичай артефакти видно на поверхні землі, оскільки вони вийшли на поверхню внаслідок культивування чи ерозії. Саме їх збір може дати певні відомості стосовно життєдіяльності на місцевості. Крем'яні та керамічні знахідки є одними з найбільш поширених індикаторів колишньої людської активності на ландшафті, саме їх розпізнання та картографування є найкращим способом виявити пам'ятку. Якщо ж природні умови не сприятливі, для виявлення артефактів дослідники проводять шурфування місцевості (Balme, Paterson 2009).

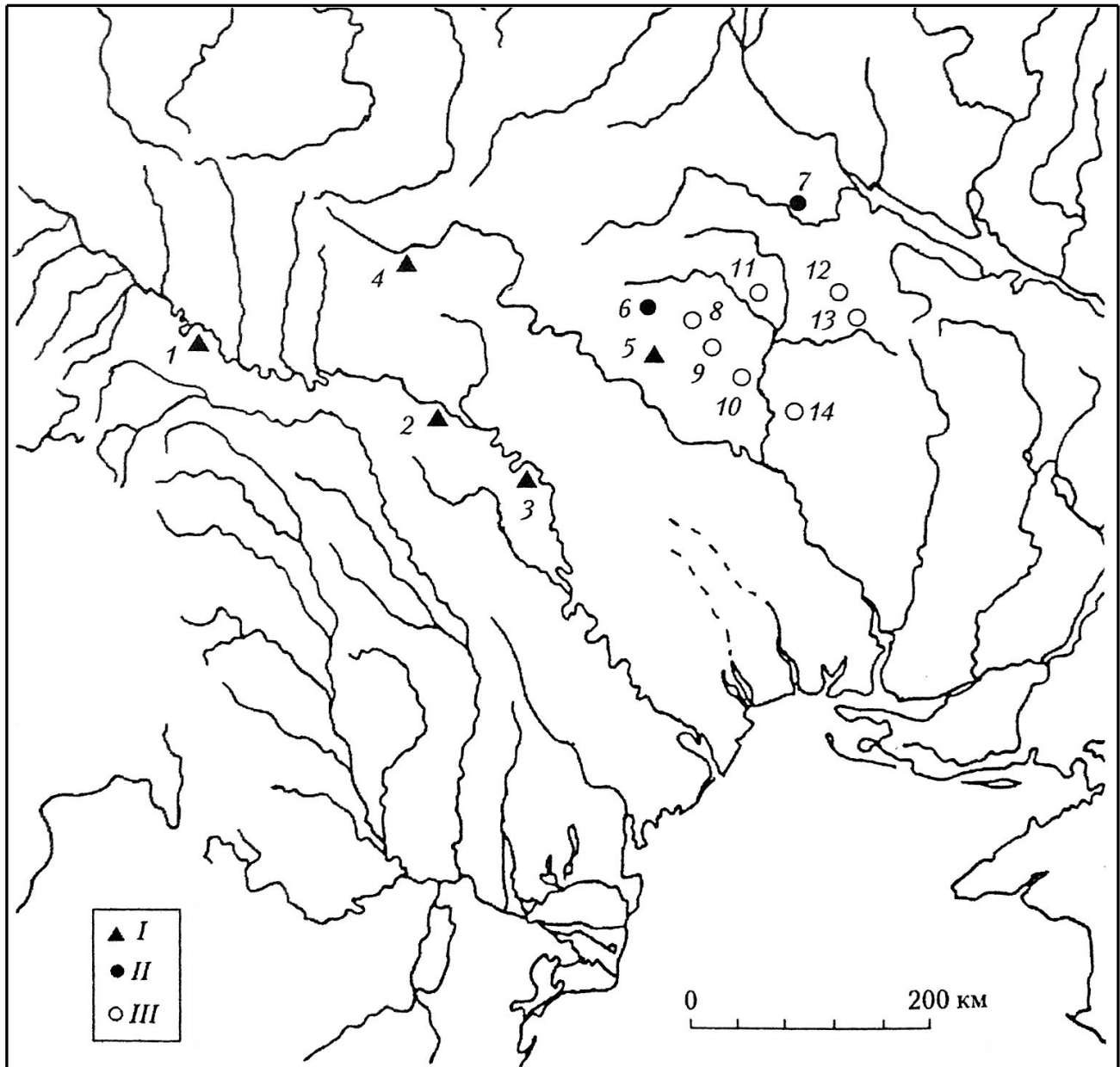


Рис. 1. Карта пам'яток західнотрипільської культури етапу BII: I – поселення Подністрів'я і Побужжя, II – поселення з «синкретичним» керамічним комплексом, III – поселення володимирівської локальної групи. Поселення: 1 – Незвисько III, 2 – Мерешівка-Четецьке III, 3 – Раковець, 4 – Ворошилівка, 5 – Касанове, 6 – Владиславчик, 7 – Гарбузин, 8 – Перегонівка, 9 – Полонисте, 10 – Володимирівка, 11 – Гордашівка, 12 – Маслове, 13 – Андріївка, 14 – Федорівка (за Рыжов 2015).

Fig. 1. Map of Monuments of the Western Trypillian Culture of Stage BII: I – Settlements of the Dniester and Southern Bug regions, II – Settlements with a «syncretic» ceramic complex, III – Settlements of the Volodymyrivka local group. Settlements: 1 – Nezvisko III, 2 – Mereshivka-Chetecue III, 3 – Rakovets, 4 – Voroshylivka, 5 – Kasanove, 6 – Vladyslavchik, 7 – Harbuzyn, 8 – Peregonivka, 9 – Polonyste, 10 – Volodymyrivka, 11 – Hordashivka, 12 – Maslove, 13 – Andriyivka, 14 – Fedorivka (according to Ryzhov 2015).

Це стосується і поселення Андріївки, яке становить значний інтерес для автора. Саме матеріал зібраний на цій пам'ятці став об'єктом дослідження цієї роботи. Поселення розташоване на південно-східній околиці однойменного

села (Новомиргородський район Кіровоградської області), за 800 м на північ від крайніх хат с. Андріївки, на землях Листопадівської сільської ради (хутір Комуна). Воно займає пологий мисоподібний виступ, утворений балкою

і правим берегом р. Гептурки, яка являється притокою р. Велика Вись. Зі сходу та з півдня мис омивається р. Велика Вись (притока р. Синюхи), а з заходу обмежений широкою заплавою ріки. Поверхня мису понижується з півночі на південь. Приблизна площа трипільського поселення, як вважають дослідники, складає 60 га. Пам'ятка була забудована трьома рядами наземних глинобитних будівель по колу. Поселення належить до другої фази розвитку володимирської групи етапу ВІІ (Рыжов 2015, с. 162).

Ті розвідки, які проводились на поселенні Андріївка, дали достатньо інформації для впорядкування загальної характеристики пам'ятки. Поселення Андріївка – багат шарове. Верхній шар належить до черняхівської культури, нижній шар – до трипільської культури, на поселенні знайдено також два кургани (Федоров, Рудь 2015). Крім того, на плато знайшли ще й стоянку муст'єрської доби – Андріївка 4 (Залізник 2014). Це могло бути пов'язано з тим, що неподалік біля с. Коробчине на захід від Новомиргорода, було відкрите родовище кременя. Це, а також такі чинники як наявність розвинутої гідрографічної системи та зручність ландшафту, призвели до того, що місце обиралось давнім населенням для проживання неодноразово.

Поселення було відкрите і частково досліджувалося в 1930-х рр. С. Гамченком. При проведенні розвідок у 1987-1989 рр. О. Цвек відбулось шурфування, внаслідок чого було виявлено житло. Дослідниця звернула увагу на погану збереженість пам'ятки. Частина поселення зруйнована кар'єром колишнього цегельного заводу, а площа поселення піддається орним роботам (Цвек, Озеров 1987-1989). В 1988 році обстеження поселення здійснили В. Круц та С. Рижов. Під час проведення робіт було уточнено площу поселення і визначено її в таких розмірах: довжина з півночі на південь – 800 м, ширина у крайній південній точці близько 300 м, а в північній – 500 м (рис. 2). Науковцями була зачищена частина прірви, де були

виявлені залишки двох трипільських площадок. Достеменні форма, розміри та орієнтація жител було неможливо визначити через погану збереженість пам'яток (Круц, Рыжов 1988).

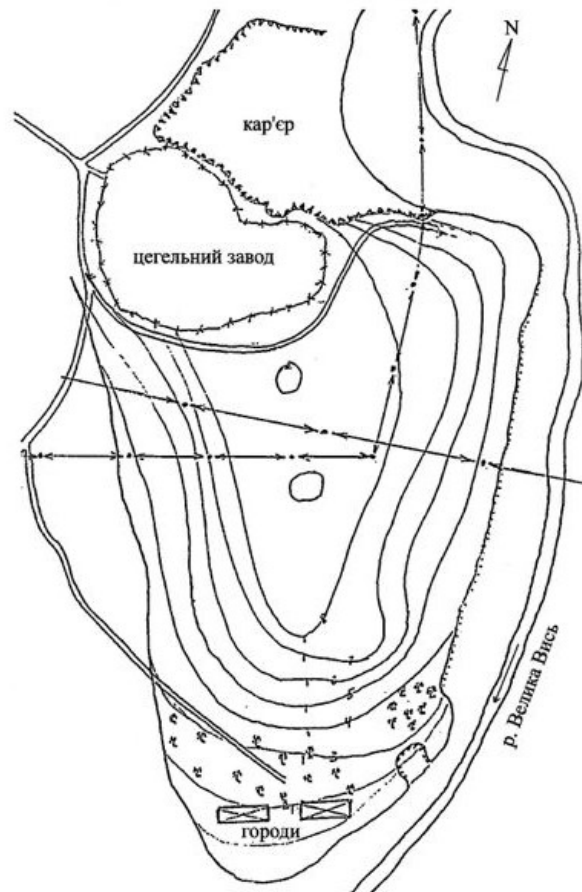


Рис. 2. Андріївка. Візуальний топографічний план поселення (за Круц, Рыжов 1989, Рис. 13, 1).

Fig. 2. Andriivka. Visual topographic plan of the settlement (after Kruts, Ryzhov 1989, Fig. 13, 1).

В період з 2004 по 2010 рік збір підйомного матеріалу на поселенні здійснювався місцевим краєзнавцем Федоровим С. Знайдений матеріал, він передав на зберігання до фондів Археологічного музею Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Комплекс кременевих виробів з колекції був опрацьований Є. Пічкур (Pichkur 2012). Крім того, краєзнавець і сам опублікував результати своїх спостережень щодо розвідок 2013-2014 рр. Крім відомостей про розташування і знахідки двох курганів і поселення черняхівської культури, було подано інформацію щодо трипільського

поселення (Федоров, Рудь 2015). Фрагменти кераміки зібрані в ході розвідок доповнюють уявлення про наявність тих чи інших типів посуду та стилю орнаментації, якими вони прикрашені.

На сучасному етапі ніякі роботи на поселенні не проводяться. З однієї сторони, це можна вважати позитивним моментом, оскільки в майбутньому можуть виникнути технології, які дозволять проводити дослідження при цьому не руйнуючи пам'ятку. З іншої сторони, було зафіксовано, що пам'ятка має поганий стан збереженості, що пов'язано з господарськими роботами, приватизацією землі та необізнаністю мешканців села про важливість археологічної спадщини. Цей фактор навпаки може стати причиною, чому варто продовжувати роботи на поселенні.

Актуальність теми полягає в тому, що на сьогодні досі не весь знайдений матеріал з пам'яток трипільської культури є оброблений та каталогізований. Цей матеріал лежить в колекціях різних музеїв та інших культурних та освітніх установ, при цьому не відображений ні в яких базах даних. Тому в цій роботі наводяться результати опрацювання керамічної колекції з поселення Андріївка володимирівської групи.

Колекція отримана Археологічним музеєм Київського національного університету імені Тараса Шевченка від краєзнавця С. Федорова стала об'єктом цієї роботи. Частково крем'яний матеріал з цієї колекції був опрацьований раніше. Керамічний комплекс, який складається лише з фрагментів посуду, досі залишався неопрацьованим і неопублікованим. Тому одним із завдань цієї роботи є введення у науковий обіг зазначеної колекції.

До складу колекції входить фрагментований матеріал, а також такий, що з нього можна реконструювати цілі посудини. Саме цей матеріал і став основою для типологічного та статистичного аналізу у нашій роботі. Детальний

розгляд технологічних особливостей керамічного комплексу з поселення дає можливість умовно поділити посуд на дві групи. До I-ї групи відносимо так звану столову кераміку, виготовлену із добре відмудленої глини, окислювального випалу із розписним (підгрупа 1), заглибленим орнаментом (підгрупа 2), або неорнаментовану (підгрупа 3). До II-ї групи зараховуємо так звану кухонну кераміку, зі значною кількістю домішок. За основу для виготовлення суміші використовували озалізнену чи каолінітову глину та суміш цих двох глин. У якості домішок використовували товчену черепашку, пісок, жорству, шамот чи вапняк.

Стінки посуду виліплювали стрічковим способом для переважної більшості посудин. Для деяких посудин, таких як біноклеподібних, мініатюрних, індивідуальних, а також для виготовлення різних наліпів і ручок, використовували інший метод (скульптурного ліплення). Поверхню столового посуду загладжували, зверху покривали ангобом світло-рожевого, червоно-коричневого чи червоно-рожевого кольору. При чому більшість посудин ангобувалась лише ззовні, окрім мисок та внутрішньої частини вінець кратерів. Деякі посудини прикрашені заглибленою орнаментацією, іноді у поєднанні з розписом. Поверхня кухонного посуду загладжувалась за допомогою розчосів, які розглядаються також як частина декорування. Прикрашались також різним заглибленим орнаментом і декоративними наліпами.

Щодо поділу посуду за морфологічною ознакою, то її визначення є доволі складним для цієї колекції. Це пов'язано з тим, що весь комплекс складається з фрагментів кераміки, що не дозволяє чітко встановити тип посуду за формою, а тим більше їх підтипи, варіанти й підваріанти. Проте за деякими особливостями вінець, товщини стінок, особливостями форми, розпису та орнаментації, можна встановити до якої категорії належать окремі фрагменти. Серед посуду I-ї технологічної групи 1-ї підгрупи виділяємо миски, амфори, кратери, кубки,

біконічні, сфероконічні, біноклеподібні, мініатюрні посудини. Посуд підгрупи I.2 представлений лише грушоподібними та сфероконічними посудинами. Посуд підгрупи I.3 представлений мисками та фрагментами посуду без орнаменту, хоча віднести їх до цієї категорії можна досить умовно, оскільки передусім це фрагменти денець і нижньої частини посудин, які зазвичай не розписувались. II-га технологічна група виробів представлена горщиками й фрагментом мініатюрної посудини.

Прослідковано поширення розписної та заглибленої орнаменталії на посуді. На виробих підгрупи I.1 зображено такі орнаментальні схеми: вісімкоподібну, кометоподібну, радіальну, фестонну, метопну, лицьову, спрощено-лінійну, меандрову, хвилеподібну, а також «тангентен-крайсбанд». Основне зображення часто супроводжувалося з'єднувальними елементами (трикутники), рисками, крапками, напівовалами. Застосовували чорну фарбу. Посуд підгрупи I.2 прикрашений переважно меандровою та спрощено-лінійною схемами. Рельєфна орнаменталія притаманна і посуду групи II. Серед орнаменту найпоширенішими є насічки, гусенички, жолобки.

Деякі з посудин на прохання автора були оцифровані представниками науково-дослідної лабораторії «Архаїка». Оцифрування трипільського посуду і пластики не є новим напрямом в дослідженнях КТКК. Це допомагає дослідникам і любителям історії ознайомитись з артефактами, не відвідуючи для цього спеціальні установи. Знахідки з пам'яток володимирівської групи не є винятком. Більшість з них, як уже зазначалось вище, зберігається в НМІУ. Серед матеріалу, виділяється унікальна глиняна модель, як вважається, – храму (рис. 3). Модель була знайдена у 1936 році під час досліджень Трипільської експедиції Інституту історії матеріальної культури АН УРСР під керівництвом Магури С.С. Має прямокутну форму з заокругленими кутами й невисокими бортиками, на 4-х ніжках. Складається з передньої частини

без «стін» (так звані, сіни) та центральної частини. При «вході» є невеликий поріжок, на задній стінці отвір-віконечко. Всередині й ззовні фігурка вкрита ангобом та розписом чорною та білою фарбами у вигляді дугастих стрічок. Т. Пассек визначила цю модель храмом через відсутність в інтер'єрі печі, подіуму та наявність багатого розпису, що відрізняє його від житлового приміщення (Пассек 1938).

Задля реалізації поставленого завдання з оцифрування артефактів трипільської кераміки, ми створили тривимірні моделі попередньо відібраних об'єктів. Моделі створювалися методом фотограмметричного моделювання відповідно до міжнародних протоколів контролю точності та якості моделей (INCEPTION, Open Context data management system).

Оцифровані тривимірні моделі опубліковані на електронному ресурсі Sketchfab (рис. 4), і саме вони послужили поштовхом для створення такого ресурсу безпосередньо для Археологічного музею Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Згодом сторінка музею на цьому ресурсі буде наповнюватися новими моделями не тільки з поселень трипільської культури, а й з археологічних пам'яток інших періодів. Адже триває оцифрування музейних колекцій, в якому задіяна велика кількість студентів, які вивчають цифрові методи роботи з артефактами.



Рис. 3. Sketchfab, 2023. Model of the temple, 4100 – 3600 BCE [online]. Режим доступу: <https://skfb.ly/oUrRO> [Дата звернення 30 серпня 2024].



Рис. 4. Sketchfab, 2024. Археологічний музей КНУ. [онлайн] Режим доступу: https://sketchfab.com/archeology_knu [Дата звернення 26 вересня 2024].

Всі 3Д-моделі створені за допомогою методу цифрової фотограмметрії, що передбачає використання статичної камери та затіненого тла знімка. Для цього спеціалістами з 3Д-моделювання було створено мобільну лабораторію для фотограмметрії на базі музею.

Методика роботи передбачала:

- повну фіксацію об'єкта із перекриттям між знімками до 80% (це орієнтовно 200-300 знімків на 1 модель, залежно від її розмірів та складності);
- подальшу постобробку знімків у програмі CaptureOne;
- фотограмметричне моделювання у Reality Capture Software.

В ході роботи було виконано 8 моделей, 7 з яких були відібрані для репрезентації у цій статті. Моделі є показовим прикладом не лише трипільських артефактів, а й способів реставрації таких речей. Основним завданням реставраторів є відновлення первісного вигляду пам'ятки через зміцнення і моделювання пошкоджених частин. Саме завдяки цьому ми можемо уявити форму і розмір тієї чи іншої посудини, яка за часів свого функціонування була пошкоджена.

Вибрані екземпляри становлять значний інтерес саме для трипільознавства, оскільки частина з них належить до так званого «посуду ритуального призначення». Мова йде в першу чергу про зооморфні миски на 4-х ніжках та з наліпом у вигляді голови бовина. Образ бика був для трипільців, як вважають дослідники, священним (Гусев 2021). В першу чергу це пов'язано з розповсюдженням відтворювального господарства серед енеолітичного населення. Оцифровані моделі це напівсферичні посудини. Одна з них прикрашена кометоподібною схемою, інша ж орнаментована так званою радіальною, яка більш поширена для такого типу посуду. Існує думка про те, що ця схема зображує «світове дерево» (Якубенко 2011), інша

версія – це «зебра», яка відтворює хребет, ребра чи шерсть тварини (Гусев 2021).

Крім того, до колекції входять і мініатюрні посудини різної форми (з 3Д-моделями яких можна ознайомитись за посиланням вище). По суті, вони повторюють форми реального побутового посуду (миски, сфероконічні посудини, кубки, кратери, горщики та інші). На думку багатьох трипільознавців, мініатюрні посудини також могли використовуватись під час обрядових дій.

Цікавим є також те, що із зібраного матеріалу деякі форми можна реставрувати. Зокрема, одним з таких прикладів є напівсферична миска орнаментована вісімкоподібною схемою. Завдяки роботі реставраторів, можна побачити реальні розміри посудини, а ті оригінальні фрагменти, які збереглись, цілком передають зображений орнамент.

Крім посуду до колекції також входить пластика, виготовлена методом скульптурного ліплення. Серед неї найбільшу увагу звертають на антропологічні статуетки. При її вивченні дослідники відзначають індивідуальність кожної фігурки, але при цьому були втілені спроби складення класифікаційних схем. Проблема, яка постає при опрацюванні антропоморфної пластики це те, що часто вона фрагментована і не завжди вдається визначити, до якої категорії та чи інша фігурка належить. Попри це було розроблено класифікацію, якою займалися такі дослідники як А. Погожева, яка вивчала переважно схематизовану пластику, Т. Мовша, яка присвятила свою кандидатську дисертацію антропоморфній пластичі реалістичного стилю, та Н. Бурдо, яка склала класифікацію пластики за смисловим навантаженням (Мовша 1973; Мовша 1975; Pogoševa 1985; Бурдо 2001). Серед антропоморфної пластики виділяють: жіночу та чоловічу, причому перша категорія переважає; стоячі та сидячі, фігурки першого типу знаходять більше; за стилем виконання їх поділяють на реалістичні та схематизовані, де

другі становлять більшість; статуетки різняться також за способом орнаментации – орнаментовані заглибленим орнаментом чи розписані. О. Якубенко, при опрацюванні колекції антропоморфної пластики з поселення Володимирівка, скористалась класифікаційними схемами описаних вище авторів, при цьому умовно поділила на 5 груп – I-IV – схематизовані, V – реалістичні (Якубенко 2011).

При аналізі глиняних фігурок з поселення Андріївка використовувались результати досліджень всіх вищезазначених авторів. Було визначено, що склад суміші, з якої робили виріб, не відрізнявся від посуду I-ї технологічної групи. В колекції вся пластика відноситься до антропоморфної, яка зображує жіночі статуетки. За відсутності голови та інших характерних елементів, всі фігурки можна віднести до схематичних, серед яких переважають стоячі фігурки на веретеноподібній ніжці, наявні також стопи, якими завершувалась нижня частина статуетки, які також можна віднести до цієї категорії. Наявний також фрагмент, який можна віднести до 2 типу – зі стовпчикоподібною ніжкою. Деякі фігурки прикрашені ангобом та монохромним чорним орнаментом.

Виділяється одна зі статуеток, яка має доволі цікаві збережені орнаменти. Це схематизована сидяча фігурка, яка має чітко виражену заглиблену лінію, яка позначає жіночі статеві органи. Крім того, вона має опуклі сідниці, розділені вертикальною рискою. Також зберігся орнамент на сідницях у вигляді концентричних кіл. Трипільські статуетки також вважаються предметами сакральної практики.

Варто сказати, що звіти з проведених розвідкових робіт, проведені у XX столітті, не містять інформації стосовно пластики з поселення Андріївка. Тому ця колекція є важливою у вивченні цієї теми. В цілому, можна сказати, що набір пластики відповідає нашим уявленням про пластику пам'яток володимирівської групи, з переважаючими антропоморфними

жіночими стоячими зображеннями на веретеноподібній ніжці, наявністю стовпчикоподібних фігурок та незначною кількістю сидячих фігурок із зімкнутими ногами.

Таким чином, говорячи про значення опрацьованої колекції, можна сказати, що керамічний комплекс цілком підтверджує висновки попередніх дослідників зазначеної пам'ятки про приналежність поселення до володимирівської групи пам'яток за часовим, просторовим принципом, а також за набором керамічних виробів. Посуд є доволі фрагментованим і не дає нової інформації стосовно особливостей поселення на фоні інших, а лише підтверджує те, що було зазначено попередніми його дослідниками. Пластика суттєво доповнює наші уявлення про керамічне виробництво на поселенні і також цілком відповідає характеристикам володимирівської групи.

Підсумовуючи, варто сказати, що колекція є невеликою і не дає нових даних про поселення Андріївка, а лише доповнює наші уявлення про матеріальну культуру його мешканців. Проте оцифровані моделі посудин і пластики з поселення Андріївка сприятимуть інформатизації усіх зацікавлених стосовно трипільської спільності та особливостей їх матеріальної культури.

Подяки

Автор висловлює щирі подяки ГО «Науково-дослідна лабораторія "Архаїка"» та її співробітникам Гордієнку Т. та Івановій О. за неоціненну допомогу в оцифруванні предметів музейної колекції. Ця співпраця є яскравим прикладом прагнення до розвитку досліджень культурної спадщини за допомогою сучасних технологій.

Література

Бурдо, Н. Б. 2001. Теракота трипільської культури. *Давня кераміка України: археологічні джерела та реконструкції*, ч. 1. Київ: Інститут археології НАН України, с. 61-146.

- Гусев, С. О. 2021. Зооморфні зображення з трипільських поселень етапу ВІІ Середнього Побужжя. *Археологія*, 3, с. 36-46.
- Залізник, Л. Л. 2014. Нова мустьєрська стоянка Андріївка 4 на Кіровоградщині. *Археологія*, 1, с. 74-84.
- Круц, В.А., Рыжов, С.М. 1988. *Отчёт о работе Тальянковского отряда Трипольской экспедиции в 1988 г.* Київ: НА ІА НАНУ, 1988/4а, 34 арк.
- Мовша, Т. Г. 1972. Періодизація і хронологія середнього та пізнього Трипілля. *Археологія*, 5, с. 3-23.
- Мовша, Т. Г. 1973. Нові дані про антропоморфну реалістичну пластику Трипілля. *Археологія*, 11, с. 3-21.
- Мовша, Т. Г. 1975. *Антропоморфная пластика Триполья (реалистический стиль)*. Автореф. дис.... канд. ист. наук. Киев, 24 с.
- Овчинников, Е. В. 2014. *Трипольська культура Канівського Подніпров'я*. Київ: Видавець Олег Філюк.
- Пассек, Т. С. 1941. Трипольское поселение у Владимировки. *ВДИ*, 1, с. 214.
- Пассек, Т. С. 1947. Трипольское поселение у Владимировки в свете новых исследований. *КСИИМК*, XXI, с. 65-72.
- Пассек, Т. С. 1948. Трипольские модели жилища. *Вестник древней истории*, 4 (5), с. 240-241.
- Пассек, Т. С. 1949. Периодизация трипольских поселений. *Материалы и исследования по археологии СССР*, 10, с. 245.
- Рижов, С.М. 1993. Небелівська група пам'яток трипільської культури. *Археологія*, 3, с. 101-114.
- Рижов, С. М. 1999. *Кераміка поселень трипільської культури Буго-Дніпровського межиріччя як історичне джерело*. Дис.... канд. ист. наук. Київ: НА ІА НАНУ.
- Рижов, С. М. 2007. Сучасний стан вивчення культурно-історичної спільності кукутень-трипілля на території України. В: О. Ольжич (ред.). *Археологія*. Київ: Видавництво імені Олени Теліги, с. 437-477.
- Федоров, С. С., Рудь, В. С. 2015. Багатошарова пам'ятка Андріївка. В: Болтрик Ю.В. (ред.). *Археологічні дослідження в Україні 2014*. Київ: Стародавній світ, с. 116-118.
- Цвек, Е.В., Озеров, П.И. 1989. *Отчет о разведке археологических памятников в Новомиргородском районе Кировоградской области*. Київ: НА ІА НАНУ, 1987-1989/40б, 32 арк.
- Якубенко, О. О., Відейко, М. Ю. 2015. Трипільське поселення біля села Володимирівка і володимирівська група пам'яток. *На східній межі Старої Європи*. Матеріали міжнародної наукової конференції Кіровоград, Небелівка 12-14 травня 2015. Кіровоград, 2015. С. 82-85.
- Якубенко, О. О. 1990. Результати археологічних досліджень трипільського поселення Володимирівка (Кіровоградська область), проведених 1989 року. *Деякі основні напрями вдосконалення діяльності музеїв на сучасному етапі*. Тематичний збірник наукових праць. Київ: ДІМ УРСР, с. 92-102.
- Якубенко, О. О. 1993. Охоронні розкопки трипільського поселення Володимирівка (Кіровоградська область), проведені у 1989-1990 роках. *Археологічні дослідження, проведені на території України протягом 80-х років державними органами охорони пам'яток та музеями республіки*. Тематичний збірник наукових праць. Київ: ДІМ УРСР, с. 61-76.
- Якубенко, О. О. 2011. Антропоморфна пластика трипільського поселення Володимирівка. В: Олійник Ю. (ред.). *Національний музей історії України*. Тематичний збірник наукових праць (20 років незалежності України). Київ: НМІУ, с. 56-80.
- Якубенко, О. О. 2011. Зооморфна пластика та посуд з трипільського поселення Володимирівка в колекції музею. В: Олійник Ю. (ред.). *Національний музей історії України*. Тематичний збірник наукових праць. Київ: Омега, с. 354-374.
- Balme, J., Paterson, A. 2009. *Archaeology in Practice: A Student Guide to Archaeological Analyses*. Oxford: John Wiley & Sons.
- Pichkur, E. 2012. The flint tools of Andreevka, the Tripolian settlement on the Bolshaya Vys River. In: Menotti, F., Korvin-Piotrovskiy, A. G. (eds.). *The Tripolye culture giant-settlements in Ukraine: formation, development and decline*. Oxford: Oxbow Books, p. 169-182.
- Pogoševa, A.P. 1985. Die Statuetten Tripolje-Kultur. *Beiträge zur Allgemeinen und Vergleichenden Archäologie*, 7. Berlin: Verlag Philipp von Zabern, s. 95-242.
- Sketchfab. 2023. *Model of the temple, 4100 – 3600 BCE* [online]. Режим доступу: <https://skfb.ly/oUrRO> [Дата звернення 30 серпня 2024].
- Sketchfab, 2024. *Археологічний музей КНУ*. [онлайн] Режим доступу: https://sketchfab.com/archeology_knu [Дата звернення 26 вересня 2024].

References

- Burdo, N. B. 2001. Terakota tripilskoi kultury. *Davnja keramika Ukrainy: arheologichni dzherela ta rekonstrukciyi*, ch. 1. Kyiv: Instytut arheologiyi NAN Ukrainy, p. 61-146.
- Gusev, S. O. 2021. Zoomorfni zobrazhennya z tripilskykh poselen etap BII Serednyogo Pobuzhzhya. *Arkheologiya*, 3, p. 36-46.
- Zaliznyak, L. L. 2014. Nova mustyerska stoyanka Andriivka 4 na Kirovohradshchyni. *Arkheologiya*, 1, p. 74-84.
- Kruts, V. A., Ryzhov, S. M. 1988. *Otchet o rabote Talyankovskogo otryada Tripolskoy ekspedicii v 1988 g.* Kyiv: NA IA NANU, 1988/4a, 34 ark.
- Movsha, T. G. 1972. Periodizatsiya i khronologiya serednogo ta piznogo Tripillya. *Arkheologiya*, 5, p. 3-23.
- Movsha, T. G. 1973. Novi dani pro antropomorfnu realistichnu plastiku Trypillia. *Arkheologiya*, 11, p. 3-21.
- Movsha, T. G. 1975. *Antropomorfная пластика Tripolya (realisticheskiy stil)*. Avtoref. dys.... kand. ist. nauk. Kyiv, 24 p.
- Ovchinnikov, E. V. 2014. *Tripilska kultura Kanivskogo Podniprov'ya*. Kyiv: Vydavec Oleg Filyuk.

- Passek, T. S. 1941. Tripolskoe poselenie u Vladimirovki. *VDI*, 1, p. 214.
- Passek, T. S. 1947. Tripolskoe poselenie u Vladimirovki v svete novykh issledovaniy. *KSIIMK*, XXI, p. 65-72.
- Passek, T. S. 1948. Tripolskie modeli zhilyshcha. *Vestnik drevney istorii*, 4 (5), p. 240-241.
- Passek, T. S. 1949. Periodizatsiya tripolskikh poseleniy. *Materialy i issledovaniya po arheologii SSSR*, 10, p. 245.
- Ryzhov, S. M. 1993. Nebelivska grupa pam'yatok tripil'skoi kultury. *Arkheologiya*, 3, p. 101-114.
- Ryzhov, S. M. 1999. *Keramika poselen tripil'skoi kultury Bugo-Dniprovskoho mezhyrichchya yak istorichne dzherelo*. Dys.... kand. ist. nauk. Kyiv: NA IA NANU.
- Ryzhov, S. M. 2007. Suchasny stan vyvchennya kulturno-istorichnoi spilnoti kukuten-trypillya na teritorii Ukrainy. In: O. Olzhych (ed.). *Arkheologiya*. Kyiv: Vydavnytstvo imeni Olena Teliga, p. 437-477.
- Fedorov, S. S., Rud, V. S. 2015. Bahatosharova pam'yatka Andriivka. In: Boltryk Yu. V. (ed.). *Arkheologichni doslidzhennya v Ukraini 2014*. Kyiv: Starodavniy svit, p. 116-118.
- Tsyvek, E. V., Ozerov, P. I. 1989. *Otchet o razvedke arheologicheskikh pamyatnikov v Novomirgorodskom rayone Kirovogradskoi oblasti*. Kyiv: NA IA NANU, 1987-1989/40b, 32 ark.
- Yakubenko, O. O., Videiko, M. Yu. 2015. Trypilske poselennya bilja sela Vladimirovka i vladimirovska grupa pamyatok. *Na skhidniy mezi Staroi Yevropy*. Materialy mizhnarodnoi naukovoi konferentsii Kirovohrad, Nebelivka 12-14 travnya 2015. Kirovohrad, 2015, p. 82-85.
- Yakubenko, O. O. 1990. Rezultaty arheologichnykh doslidzhen trypil'skogo poselennya Vladimirovka (Kirovogradska oblast), provedenykh 1989 roku. *Deyaki osnovni napryamy vdoshkonalennya diyalnosti muzeiv na suchasnomu etapi. Tematychny zbirnyk naukovykh prats*. Kyiv: DIM URSR, p. 92-102.
- Yakubenko, O. O. 1993. Okhoronni rozkopky trypil'skogo poselennya Vladimirovka (Kirovogradska oblast), provedenykh u 1989-1990 rokakh. *Arheologichni doslidzhennya, provedenyi na teritorii Ukrainy protjahom 80-kh rokiv derzhavnymy organamy okhorony pamyatok ta muzeiamy respubliky*. Tematychny zbirnyk naukovykh prats. Kyiv: DIM URSR, p. 61-76.
- Yakubenko, O. O. 2011. Antropomorfna plastika trypil'skogo poselennya Vladimirovka. In: Oliynyk Yu. (ed.). *Natsionalny muzei istorii Ukrainy*. Tematychny zbirnyk naukovykh prats (20 rokiv nezalezhnosti Ukrainy). Kyiv: NMIU, p. 56-80.
- Yakubenko, O. O. 2011. Zoomorfna plastika ta posud z trypil'skogo poselennya Vladimirovka v koleksii muzeiu. In: Oliynyk Yu. (ed.). *Natsionalny muzei istorii Ukrainy*. Tematychny zbirnyk naukovykh prats. Kyiv: Omega, p. 354-374.
- Balme, J., Paterson, A. 2009. *Archaeology in Practice: A Student Guide to Archaeological Analyses*. Oxford: John Wiley & Sons.
- Pichkur, E. 2012. The flint tools of Andreevka, the Tripolian settlement on the Bolshaya Vys River. In: Menotti, F., Korvin-Piotrovskiy, A. G. (eds.). *The Tripolye culture giant-settlements in Ukraine: formation, development and decline*. Oxford: Oxbow Books, p. 169-182.
- Pogoševa, A. P. 1985. Die Statuetten Tripolje-Kultur. *Beiträge zur Allgemeinen und Vergleichenden Archäologie*, 7. Berlin: Verlag Philipp von Zabern, s. 95-242.
- Sketchfab. 2023. *Model of the temple, 4100 – 3600 BCE* [online]. Режим доступу: <https://skfb.ly/oUrRO> [Дата звернення 30 серпня 2024].
- Sketchfab, 2024. *Археологічний музей КНУ*. [онлайн] Режим доступу: https://sketchfab.com/archeology_knu [Дата звернення 26 вересня 2024].

Ceramics from the Andriivka settlement: new approaches to the preservation of archaeological material

Diachenko Anastasiia

Research officer of the ancient history sector of the research department of the oldest and medieval history of Ukraine of the National Museum of the History of Ukraine, 2 Volodymyrska St, Kyiv, 02000, Ukraine, e-mail: diachenkonastia2000@gmail.com, ORCID: 0009-0003-2449-0286.

The paper presents general information about the Volodymyrivka local group of the Cucuteni-Trypillia Cultural Complex (CTCC) and its material culture, based on ceramic material from the Andriivka settlement. This settlement is one of the few that belong to this local group.

The research history of the Volodymyrivka group sites is described. It is noted that, apart from the eponymous site, where full-scale excavations were conducted, other settlements of this group were investigated using surface collection and test-pitting methods. The same approach was applied to the Andriivka settlement, whose materials became the subject of this article. The settlement itself is located on the southeastern outskirts of the village of Andriivka, in the Novomyrhorod district of Kirovohrad region. According to preliminary estimates, the area of the Trypillia settlement covers about 60 ha.

The main focus of the paper is on ceramic production, which is one of the key criteria for distinguishing local groups within the CTCC. The ceramic complex from the Andriivka settlement, which is part of the collection of the Archaeological Museum of Taras Shevchenko National University of Kyiv, includes vessels and clay figurines. Despite the fragmented nature of the material, it supports previous conclusions about the settlement's belonging to the Volodymyrivka group of Trypillia sites.

Additionally, part of the artefacts from the Andriivka settlement has been digitized. The digitization of museum collections plays an important role in the popularization of archaeological heritage and makes it more accessible to a wider audience. The digitized objects allow not only researchers but also all interested individuals to access information about the Trypillia culture, its development, and the characteristics of its material culture, particularly ceramic production.

Consequently, the study of the ceramic complex from the Andriivka settlement provides valuable insights into the local features of ceramic production within the Volodymyrivka group of the CTCC.

Keywords: Cucuteni-Trypillia Cultural Complex, Middle Pobuzhzhia, Volodymyrivka group, Andriivka, ceramic production, digitization of museum collections.